

Professor Jaan Sootakil oli sünnipäev

Priit Pikamäe

riigikohtunik

19. septembril peeti Tartus ülikooli raamatukogus rahvusvahelist teaduskonverentsi Tartu Ülikooli õigusteaduskonna kriminaalõiguse korralise professori Jaan Sootaki 60. juubeli auks. Ilmselt pole Eestis ühtegi juristi, kes, süvenedes mõnda karistusõiguslikku probleemi, poleks käes hoidnud vähemalt üht professor Sootaki teost. Et professori nimi on tuntud ka väljaspool Eesti piire, seda kinnitasid mitmed konverentsist osavõtnud väliskülalised. Ilmselt poleks õigusteaduskonnal ja professori endistel ja praegustel õpilastel olnud võimalik teha talle akadeemilise isikuna paremat kingitust kui pakkuda võimalust arutleda kolleegide ringis südamelähedaste teemade üle. Konverentsi pealkiri „Süü või ohtlikkus – karistusõiguse dilemma“ oli juubilaril valik, peegeldades ühte lausesse kokkuvõetuna kujukalt Eesti karistusõiguse arengulugu viimase kahekümne aasta jooksul.

Teadupärast kujutas nõukogude kriminaalõigus endast nn sotsiaalse kaitse kriminaalõiguse ühte evolutsioonilist liini, kus terminitel *ohtlikkus* ja *ühiskonnaohtlikkus* oli keskne roll nii teo kuritegelikkuse hindamise kui ka süüdistatavale karistuse mõistmise juures. Tänapäevaks oleme kahe karistusõiguse reformi (1992. ja 2001. aastal) kaudu jõudnud süü karistusõiguseni, kus ei puudu traditsiooniliselt ka ohtlikkuse neutraliseerimisele suunatud mõjutusvahendid, kuid võrreldes sanktsioonisüsteemi muude osadega on neil ilmselgelt marginaalne roll. Et aga areng on taas liikumas enam isiku potentsiaalse ohtlikkuse arvestamisele, seda kinnitab sel sügisel Justiitsministeeriumist kooskõlastusringile saadetud nn karistusjärgse kinnipidamise ja käitumiskontrolli seaduse eelnõu. Seega ei olnud konverentsi pealkiri aktuaalne mitte ainult karistusõiguse tulevikuväljavaadete aspektist rahvusvaheliselt, kus terrorism on heitnud kinda selle õigusharu klassikalistele arusaamadele, vaid ka meie enda karistusõiguse perspektiivist lähtudes.

Konverents jagunes kolme ploki, millest igaühes tuli ettekandmisele käsitlusi nii väliskülalistelt kui ka meie oma kolleegidelt. Riigikohtu esimehe ja riigi peaprokuröri tervitussõnavõttude järel tuli esimene sisuline ettekanne Helsingi ülikooli professorilt Raimo Lahtilt, kes tutvustas karistusõiguse reformide kulgu Soomes ja nende edasisi tegevussuundasid. Professor Walter Gropp Giesseni ülikoolist käsitles Saksa karistusõiguse taustal konfiskeerimise kui mõjutusvahendi kujunemist üha enam karistuslaadseks sunnivahendiks. Sellele järgnes sama teemat puudutav ettekanne Riigikohtu kriminaalkolleegiumi nõunikult Andres Parmaselt, kes andis ülevaate meie kõrgema kohtu praktikast kuriteo vahendi konfiskeerimise vallast, pidades eeskätt silmas mootorsõiduki kui kuriteo toimepanemise vahendi konfiskeerimist isikult, keda on korduvalt tabatud autoroolist joobeseisundis. Teadupärast kujundas Riigikohtu üldkogu pärast pikki vaidlusi suve hakul seisukoha, et mootorsõiduki äravõtmine sellistelt isikutelt on kooskõlas meie põhiseadusega ja seega lubatav.^[1]

Konverentsi teine plokk keskendus ühemõtteliselt karistusjärgse kinnipidamise õiguslike võimaluste analüüsile, otsides vastust küsimusele, kas ja milliste kriteeriumite täidetuse korral võiks riik süüdlast kinnipidamiskohas hoida ka pärast talle mõistetud karistuse ärakandmist. Justiitsministeeriumi hinnangul on selline kinnipidamine vajalik eelkõige nende isikute puhul, kes on pannud toime mitmeid raskeid isikuvastaseid kuritegusid ning kelle puhul püsib kahtlus, et nad võivad pärast vabanemist analoogiliste kuritegude sooritamist jätkata. Meie praeguses

õiguslikus olustikus puuduvad võimalused isiku kinnipidamiseks pärast karistusaja ärakandmist isegi siis, kui tema teod osutavad püsivale ohtlikkusele kaaskodanike jaoks. Saksa karistusõigus tunneb sellist kinnipidamisvormi *julgestusvangistuse* nime all, mis peegeldab üsna hästi asja olemust. Et karistusjärgne kinnipidamine eeldab süüdimõistetud ohtlikkuse prognoosimist, sobis kõnealust teemat hästi sisse juhatama psühhiaater Ants Andersoni ettekanne sellest, millised teadmised peavad kohtupsühhiaatril olema, et tema töö oleks tulemuslik. Pärast Freiburg'i ülikooli professori Wolfgang Frischi käsitlust julgestusvangistuse kohaldamisest Saksa õiguses [2] tutvustas Riigikohtu kriminaalkolleegiumi nõunik Sten Lind Justiitsministeeriumis valminud seaduseelnõu. Et teema on äärmiselt irriteeriv, seda kinnitas nimetatud ettekandele järgnenud diskussioon, mis keskendus pea eranditult karistusjärgse kinnipidamise vajadustele ja võimalikkusele Eesti õiguskorras. Ilmselt pole üleliigne mainida, et valdavalt tekitas elnõu sisu arutelu osalejate seas ettevaatlikkust ja kõhklusid.

Konverentsi kolmandas ja viimases plöökis domineerisid ettekanded meie endi kolleegidelt. Riigikogu õiguskomisjoni esimees Ken-Marti Vaher rääkis massikuritegude väikesest teosüüst ja suurest ohtlikkusest, keskendudes eeskätt pisivarguste dekriminaliseerimise ja uuesti kriminaliseerimise küsimustele. Välisettekannet oli Helsingi ülikooli professorilt Kimmo Nuotiolta teemal „Kas inimväärikust saab karistusõiguse abil kaitsta?“. Konverents lõppes Justiitsministeeriumi kriminaalpoliitika osakonna karistusõiguse ja menetluse talituse juhataja Heili Sepa ettekandega, mis kõneles ohtlikkuse arvestamisest karistuse mõistmisel meie kohtupraktika kontekstis.

Et tegemist oli juubelikonverentsiga, siis toimus ettekannete kuulamise vaheajal ka professor Jaan Sootaki elu ja tööd kajastava näituse avamine. Näituse pealkirjaga „Kes on Eesti kriminaalõiguse taga?“ avasid Tartu Ülikooli rektor professor Alar Karis, Riigikohtu liige Jüri Ilvest ja õigusteaduskonna referent akadeemilise raamatukogu juures Kärt Miil. Näitus on avatud Tartu Ülikooli raamatukogu kolmanda korruse fuajees.

Euroopaliku akadeemilise traditsiooni kohaselt ilmus konverentsi ajaks ka professor Jaan Sootaki juubelile pühendatud teadusartiklite kogumik, mis seekord kannab pealkirja „Nullum ius sine scientia. Festschrift für Jaan Sootak“. Kogumik, mille koostas Tartu Ülikooli õigusteaduskond ja kirjastas AS Juura, sisaldab õigusteaduslikke artikleid juubilari väliskolleegidelt. Kaudselt võib ilmunud raamatut pidada ka professori juubelikogumiku esimeseks osaks, sest analoogiline artiklitekogumik Eesti autoritelt on alles koostamisel ning ilmub loodetavasti lähiajal. Juba trükivalgust näinud „Nullum ius sine scientia“ sisaldab ühtlasi ka terviklikku ülevaadet professor Jaan Sootaki bibliograafiast. Põgus pilk sellele kinnitab, et kuigi meil on vaid üks korraline kriminaalõiguse professor, on tema akadeemiline viljakus vähemalt mitme mehe vääriline.

---

[1] Vt RKÜK 3-1-1-37-07.

[2] Prof W. Frischi ootamatu haigestumise tõttu vahetult enne konverentsi kandis tema ettekande teksti ette H. Siimets-Gross.